

Leonarda Dacewicz
Uniwersytet w Białymstoku

**Sposoby identyfikacji osób w księgach metrykalnych
Parafii Rzymsko-Katolickiej w Sokółce
w okresie zaboru rosyjskiego (lata 1865–1918)**

Słowa kluczowe: zabór rosyjski, księgi metrykalne, nazewnictwo osobowe, transpozycja nazwisk

Uformowane na przestrzeni XVI–XVIII w. nazwiska mieszkańców Podlasia ulegały z czasem różnorodnym modyfikacjom¹. Liczne nazwiska transformowane powstały w okresie zaborów na skutek świadomego działania urzędników państw zaborczych, którzy starali się o to, żeby zapis imion i nazwisk obywateli dawnej Rzeczypospolitej był zgodny z normami obowiązujących wówczas języków urzędowych – rosyjskiego i niemieckiego.

Celem artykułu jest ukazanie zmian, jakie dokonały się w zapisie nazw osobowych, a tym samym w sposobach identyfikacji mieszkańców Podlasia (na przykładzie parafii Sokółka) w katolickich księgach metrykalnych po wprowadzeniu w 1865 r. obowiązku prowadzenia tych ksiąg w języku rosyjskim. Zasygnalizowano też skutki tych działań, które ujawniły się po odzyskaniu przez Polskę niepodległości, gdy powrócono do rejestracji chrztów w języku polskim. Nastąpiła trwała zmiana brzmienia niektórych nazwisk. Ponadto niniejszy artykuł stanowi przyczynek do opisu antroponimii Podlasia w XIX w., która jak dotąd z różnych względów nie spotkała się z szerszym zainteresowaniem badaczy onomastów. Analizę socjologiczno-lingwistyczną antroponimów poprzedza rys historyczny badanego terytorium, który uka-

---

¹ Na temat stanu antroponimii Podlasia w XVI–XVIII wieku zob. m.in.: Abramowicz 2010; Abramowicz, Citko, Dacewicz 1997–1998; Bogdanowicz 2000; Citko 2001; Dacewicz 2001, 2012, 2014; Tichoniuk 1988.

zuje uwarunkowania społeczno-polityczne stanowiące przyczynę przedstawionych poniżej zmian.

Po III rozbiore Rzeczypospolitej niemal całe województwo podlaskie dostało się we władanie Prus (lata 1796–1806/1807). Stolicą departamentu, zaliczonego do prowincji Prus Nowowschodnich, został Białystok. W 1807 r. na mocy układu w Tylży, zawartego między cesarzem Napoleonem i carem Aleksandrem I, powstał Obwód Białostocki, który wszedł w skład terytorium Rosji. Nową jednostkę administracyjną tworzyły cztery powiaty: białostocki, bielski, drohiczyński i sokólski [Dobroński 2012, 215, 224]. W końcu 1840 r. car wydał ukaz o włączeniu tych ziem do guberni grodzieńskiej przy okazji likwidując powiat drohiczyński. Białostoczczyznę przypisano do tzw. guberni litewsko-białoruskich, czyli Kraju Północno-Zachodniego, który został wyodrębniony (obok Kraju Południowo-Zachodniego) w 1843 r. Kraj Północno-Zachodni obejmował gubernie: grodzieńską, kowieńską, mińską, mohylewską, wileńską i witebską. Były to dawne ziemie Wielkiego Księstwa Litewskiego zagarnięte w wyniku dwóch pierwszych rozbiorów [Wisner 1999, 123].

W roku 1864, po upadku powstania styczniowego, zaczęła się rusyfikacja różnych form życia społecznego. Największe trudności i prześladowania ze strony władz rosyjskich spotykały ludność katolicką [Dobroński 2012, 283–284]. W ramach popowstaniowych represji carat narzucił język rosyjski urzędowi kościelnemu. Tendencje rusyfikacyjne i niszczenie Kościoła przejawiały się z większym nasileniem na ziemiach inkorporowanych wprost do Cesarstwa Rosyjskiego, czyli w tzw. Kraju Północno-Zachodnim niż w Królestwie Polskim. Zlikwidowano wiele instytucji kościelnych i próbowano wciągnąć Kościół w akcję rusyfikacji Polaków. Pod koniec 1866 r., jak pisał Bolesław Kumor, Komitet Urządzący polecił, aby od pierwszego stycznia 1867 r. metryki urodzenia, ślubów i zmarłych sporządzano wyłącznie po rosyjsku zarówno oryginały, jak i duplikaty. W tym też języku miały być wydawane wyciągi metryczne [Kumor 1991, 347, 356–359]. Na obszarze Podlasia i Grodzieńszczyzny to rozporządzenie wprowadzono w życie znacznie wcześniej. Księgi metryczne zaczęto prowadzić w języku rosyjskim już od stycznia 1865 r., czego dowodem są znajdujące się w białostockim archiwum archidiecezjalnym księgi dekanatu białostockiego, grodzieńskiego i sokólskiego. Potwierdzają ten fakt także badania Henryka Wisnera, który ustalił, że na litewskich ziemiach dawnej Rzeczypospolitej język rosyjski został wprowadzony do korespondencji wewnątrzkościelnej i ksiąg parafialnych w 1865 roku [Wisner 1999, 123]).

Po wybuchu w 1905 r. rewolucji w Rosji car Mikołaj II ogłosił 17/29 kwietnia ukaz tolerancyjny, aby zapobiec eskalacji społecznego buntu. Za-

powiadał on w życiu religijnym Rosji nową erę i lepszą przyszłość dla Kościoła katolickiego. Ukaz ten m.in. zezwalał na zmianę wyznania prawosławnego, wystąpienia z Cerkwi i przejście do Kościoła katolickiego „bez następstw osobistych i cywilnych”..., zwracał katolikom świątynie zamknięte w drodze administracyjnej..., zezwalał, aby we wszystkich szkołach religię wykładano w języku ojczystym... itd. Wolności nadane ukazem tolerancyjnym zostały wkrótce zagrożone. Dotyczyło to głównie lat 1908–1912, kiedy premierem rządu rosyjskiego był Piotr A. Stołypin [Kumor 1980, 701; Kumor 1991, 380–381].

Wprowadzone carskim ukazem w 1905 roku wolności jednakże nie znalazły odzwierciedlenia w kościelnej administracji, m.in. w sposobie prowadzenia i języku ksiąg metrycznych, o czym świadczą rejestry w badanych księgach dekanatu sokólskiego. Zmian nie dokonano, ponieważ, z jednej strony, wprowadzenie nowego wzorca wymagało stosownej decyzji władz kościelnych, której podjęcie i wprowadzenie w życie na ogół wymaga czasu, z drugiej zaś, nie spieszono się ze zmianami wobec niepewnej sytuacji w zniewolonym kraju. Nadal obowiązywał język rosyjski i ten sam sposób zapisu w rubrykach ksiąg metrykalnych, a w rocznych spisach urodzonych w niektórych parafiach stosowano trzejelementowe zestawienie antroponimiczne: nazwisko, imię i imię odojcowskie, tzw. otčestwo (wybrane przykłady zob. poniżej).

Źródłem materiału badawczego były prowadzone w języku rosyjskim² księgi metrykalne chrztów Dekanatu sokólskiego z lat 1865–1919³, głównie z parafii Sokółka⁴. Wprowadzone w 1865 r. wzorce prowadzenia ksiąg w języku rosyjskim przetrwały do 1919 r. włącznie, podczas gdy w dekanacie białostockim (parafie białostockie) język polski powrócił do ksiąg metrykalnych w roku 1918. Dla porównania wybranych nazwisk uwzględniono też księgę z 1920 r., bowiem dopiero od tego roku w parafii sokólskiej powrócono do ewidencji urodzonych w języku polskim.

---

² W języku rosyjskim sprzed reformy 1918 r. występowały omofoniczne grafemy: Ф, Θ [f], и, и [i], litera jat' wyrażana dwoma grafemami: ѣ, ѣ (znaki zbliżone do oryginału) o wartości dźwiękowej [e], графem o wartości dźwiękowej [g] służył do substytucji dźwięków [g] i [h]. Zapisy z końcowym grafemem ѣ są obecne konsekwentnie we wszystkich analizowanych nazwach osobowych kończących się na literę oznaczającą spółgłoskę twardą].

³ Księgi metrykalne znajdują się w Archiwum Archidiecezjalnym w Białymstoku.

⁴ W 1796 r. parafia katolicka w Sokółce poniosła ogromną stratę. W wyniku pożaru spłonął kościół, dzwonnica i inne sąsiednie zabudowania. Budowę nowego kościoła ukończono dopiero w 1848 r. W czerwcu 1850 r. został wyświęcony przez biskupa wileńskiego Wacława Żylińskiego. W tym okresie w Sokółce mieszkało 3316 osób, w tym 1457 Żydów i 470 prawosławnych [Postołowicz 2009, 30].

Tytuły ksiąg na przestrzeni lat nieco się różniły, wymiennie używano nazw cerkiew i kościoł, np. *Выписи Метрической Книги Сокольской Римско-Католической приходской Церкви. Часть первая О Родившихся за 1865 годъ*; *Выписи Метрической Книги Сокольскаго Римско-Католическаго приходскаго Костела. Часть первая О Родившихся за 1910 годъ*.

Do identyfikacji rodziców dziecka stosowano imiona, nazwisko rodowe matki i nazwisko wspólne (np. *Мъщанъ Осипа и Юзефы урожд. Боцковской Яцкевичевъ*), rodziców chrzestnych – imię, nazwisko, dodatkowo w przypadku kobiety zameżnej informację, czyją jest żoną (np. *Восприемниками были Людвикъ Тавдуль с Анною Валецкиъ Ивана супр.*). Ponadto obligatoryjnie podawano informację o pochodzeniu społecznym (Крестьяне, Мещане, Дворяне)⁵, np.

Слѣри (Крестьяне):

1. *Крестьянъ Михаила и Маріянны урожденной Касьюкевичовой Касьюкевичей закон. супруговъ дочъ...*
Восприемниками были Михаилъ Заржецкій с Анною Касьюкевичовой (1875, к. 2).
2. *Кр. Зубрицкой волости Антона и Зюзанны ур. Таудуль Валециковъ зак.супр. дочъ...*
Восприемниками были Людвикъ Тавдуль с Анною Валецкиъ Ивана супр. (1905, к. 39).

Мieszczаніе (Мъщане):

1. *Мъщанъ Осипа и Юзефы урожд. Боцковской Яцкевичевъ закон. супр. сынъ родившийся...*
Восприемниками были Александръ Климовичъ с Розалиею Викентія Яроцкаго женою (1875, к. 2).
2. *Мъщ. г. Соколки Казимира и Брониславы ур. Яцевичъ Кундичевъ зак. супр. сынъ родившийся...*
Восприемниками были Эдуардъ Кундичъ с Ядвигой Генциушъ дль. (1905, к. 66).

⁵ Ukaz cara Mikołaja I (31 X 1831 r.) „O podziale na trzy kategorie ludzi należących do stanu byłej szlachty” w guberniach zachodnich znosił określenie szlachta i na jego miejsce wprowadzał jedno dla całego państwa: dworanie. Przyznawał prawa tym, którzy mieli potwierdzoną przez Heroldię przynależność do stanu uprzywilejowanego. Pozostali powinni być wpisani na wsi do jednodworców (одnodворцевъ), a w miastach do obywateli, wśród których znaleźli się także ludzie wolnych zawodów (np. *Одnodворцевъ Михаила и Францишки из Лотовскихъ Бабинскихъ законныхъ супруновъ...* (Choroszcz 1865, k. 422). Wymienionego ukazowi i późniejszych rozporządzeń z nim związanych władze carskie nie zdołały w pełni zrealizować [Wisner 1999, 105].

3. *Мльц. г. Соколки Клементія и Анны ур. Воласевичъ Хомковъ зак. супр. сынъ родившийся...
Восприемниками были Иосифъ Даковичъ съ Региною Кумкевичъ Игнатъя супр.* (1905, к. 27).

Szlachta (Дворяне):

1. *Дворянъ Осипа и Марьи урожд. Демидовичевны Шимановскихъ закон. супруговъ...
Восприемниками были Надворный Советникъ Доминикъ Мышлицкий съ Вандою женою Губернскаго секретаря Максимчука* (1875, к. 14).
2. *Двор. Михаила Ивановича и Наталіи Іосифовны ур. Санковской Піотровскихъ зак. супр. дочь...
Восприемниками были Капитанъ Александръ Ивановичъ Косачевский съ женою Подполковника Марією Брониславною Горбачевскою* (1905, к. 61).
3. *Двор. Павла и Казимиры ур. Шейдо Славинскихъ зак. супр. ...
Восприемниками были Францъ Гонко съ Марьяною Чмель Михаила супр.* (1905, к. 44).

Osoby ze wszystkich warstw społecznych zapisywano według tego samego wzorca, niemniej jednak w przypadku przedstawicieli szlachty podawano informację dotyczącą pełnionych funkcji, posiadanych godności, stopni wojskowych, co podnosiło prestiż danej osoby, np. *Капитанъ Александръ Ивановичъ Косачевский, Надворный Советникъ Доминикъ Мышлицкий съ Вандою женою Губернскаго секретаря Максимчука.*

W 1875 roku wprowadzono alfabetyczne spisy wszystkich urodzonych w danym roku (przykładowe oryginalne tytuły spisów ewidencyjnych: *Алфавитный списокъ Сокольскаго Римско-Католическаго Приходского Костела за 1875 годъ, Алфавитный списокъ Родившихся Сокольскаго Р.К.П. Костела за 1885 годъ, Алфавитный списокъ Родившихся по Сокольскому Р.К. Приходу за 1895 годъ, Алфавитный списокъ метрическихъ выписей о Родившихся Сокольскаго Католическаго приходского Костела за 1910 годъ*), w których stosowano różne sposoby zapisu: 1) nazwisko, imię dziecka i imiona rodziców, np. *Грушевичъ Иванъ Казимира и Анны, Жукъ Константинъ Осипа и Іозефы, Анискевичевна Анна Андрея и Анны* (1875), *Высоцкий Иванъ Людвига и Агаты, Жуковска Казимира Игнатъя и Анны* (1905); 2) dwuelementowe zestawienie (nazwisko i imię), np. *Вербицкий Александръ, Артюхова Анна, Геніушъ Бронислава* (1885); 3) nazwisko rodziców w formie dopełniacza l. mn. i imię dziecka, np. *Аниськовъ Фома, Боцьковъ Валерія, Морозовъ Паулина, Яцкевичей Марьянна, Матуковъ Александръ* (1885); 4) cha-

rakterystyczne dla rosyjskiej kultury nazewniczej trzyelementowe zestawienie, czyli nazwisko, imię i tzw. otčestwo, np. *Жукевичъ Иванъ Осиповъ*, *Юрчевская Геновефа Ивановна* (1901); *Ольшевскій Осипъ Ивановъ*, *Рутковскій Владиславъ Иосифовъ*, *Рыбакевичъ Владиславъ Иосифовъ*, *Филоновичъ Иванъ Викентьевъ*, *Дрожджевичъ Альфонсъ Юльяновъ*, *Новикъ Мечиславъ Викентьевъ*, *Новиковна Амелія Иосифовна* (1905), *Амброжевичъ Михаилъ Матвеевъ*, *Василевскій Брониславъ Викторъ*, *Линговна Столястика Адольфовна*, *Горбачевская Анна Ивановна* (1910).

Zapis trzyelementowy w księgach parafii sokólskiej pojawił się dopiero w 1887 r. i był stosowany do 1917 r. W księgach z 1918 i 1919 r., nadal prowadzonych w języku rosyjskim, występuje już zapis dwuelementowy, np. *Боровскихъ Тадеушъ*, *Гарбачевскихъ Софья*, *Заржецкихъ Станиславъ*, *Головня Станиславъ*. Typowe dla badanego okresu rosyjskie otčestwo na *-owicz* miało charakter prestiżowy i ewentualnie było stosowane do identyfikacji szlachty (np. *Капитанъ Александръ Ивановичъ Косачевскій* 1905, k. 61). Powszechnie stosowano formy dzierżawcze na *-ow/-ew* utworzone od imienia ojca, które na wcześniejszym etapie rozwoju rosyjskiego systemu antroponimicznego pełniły funkcję imienia odojcowskiego (np. Iwanow), i służyły do identyfikacji przedstawicieli warstw niższych [zob. Unbeгаun 1989, 14].

Nazwiska kobiet (dzieci płci żeńskiej) w księgach metrykalnych parafii sokólskiej, wbrew rozporządzeniu obcych władz, zgodnie z którym należało stosować formy męskie (oprócz *-ska/-skaja*), zapisywano też w żeńskiej formie. Przykłady sposobów identyfikacji dziewczynek: nazwiska z sufiksem *-owna*, np. *Бубенцовна Александра* (1775, k. 39), *Барановна Павлина Стефановна*, *Новиковна Софья Викентьевна* (1887, k. 72–77), *Новиковна Амелія Ивановна* (1905, k. 67), sporadycznie z charakterystycznym dla nazwisk kobiet zameężnych sufiksem *-owa*, co może świadczyć o nieznamości reguł tworzenia nazwisk kobiet, np. *Артюхова Анна*, *Бондарова Оршуля*, *Лыскова Альбина* (1885, spis niepaginowany); nazwiska z sufiksem *-ska*, np. *Жуковска Казимира Игнатья и Анны* (1875, k. 40), i *-skaja*, np. *Лабачевская Софья Михайловна* (1901, k. 73), *Антошевская Софья Михайловна* (1905, k. 67v); nazwiska w formie męskiej, np. *Геніушъ Бронислава* (1885, księga niepaginowana), *Адамчукъ Софья Михайловна*, *Пашко Марьянна Карловна* (1887, k. 72, 75), *Валецкиъ Валерія Игнатія* (1895, k. 1v), *Рыбакевичъ Марьянна Павловна*, *Редуха Емилія Иосифовна*, *Левонъ Софья Ивановна* (1905, k. 69–73v), *Бондарикъ Анна Ивановна*, *Гринчель Софья Андреевна* (1910, k. 85).

W niektórych rocznikach ksiąg konsekwentnie stosowano żeńskie formy nazwisk z sufiksem *-owna/-ewna*, np. w 1900 r. (*Гринчелевна Анна Андреевна*, k. 55v), w 1905 r. i kolejnych latach zarówno formy żeńskie jak i formy męskie (nieco rzadziej). Żeńskie formy otčestwa posiadały identyczną formę jak nazwiska patronimiczne na *-owna/-ewna*, ale w języku rosyjskim były to nazwy odojcowskie, tzw. otčestwa, w polskim żeńska forma nazwiska.

Podane poniżej egzemplifikacje nazwisk żeńskich świadczą, że carski zakaz używania form nazwisk z sufiksami *-owa, -ina, -owna, -anka* w dokumentach urzędowych nie był przestrzegany zbyt rygorystycznie. Został on zniesiony przez Sejm II Rzeczypospolitej na mocy ustawy z dnia 1 sierpnia 1919 r., ze względu na tradycję używania takich form, która sięgała drugiej połowy XIV w. [Kaleta 1998, 111].

Rusyfikacja objęła także odnotowane w księgach imiona. Te, które miały odpowiedniki cerkiewne, przeważnie w takiej postaci zapisywano, np. męskie: Александр (Aleksander), Антон (Antoni), Андрей (Andrzej), Дионисий (Dionizy), Фома (Tomasz), Фадей (Tadeusz), Феофил (Teofil), Гавриил (Gabriel), Григорий (Grzegorz), Иван (Jan), Яков (Jakub), Лаврентий (Laurencjusz), Мартин (Marcin), Осип/Иосиф (Józef), Игнатий (Ignacy), Матфей (Maciej), Симон (Szymon), Степан (Stefan), Викентий (Wincenty); imiona żeńskie, np. Анастасия (Anastazja), Галина (Halina), Екатерина, Катерина (Katarzyna), Елисавета (Elżbieta), Евгения (Eugenia), Софья (Zofia), Феофила (Teofila), Елена (Helena), Ева/Евва (Ewa), Павлина (Paulina), Варвара (Barbara). Z podanych przykładów wynika, że nie zawsze był to odpowiednik kanonu cerkiewnego. Stosowano też powszechnie przyjęte i używane w obiegu oficjalnym formy potoczne, o czym świadczą wykazujące dużą frekwencję imiona Иван (od cerk. Иоанн) – odpowiednik polskiego Jan, i Осип (cerk. Иосиф) – odpowiednik polskiego Józef, a także Степан (cerk. Стефан) – polskie Stefan, Катерина (cerk. Екатерина) – Katarzyna.

Natomiast imiona polskie identyczne z cerkiewnymi i imiona nie posiadające cerkiewnych odpowiedników na ogół zachowały swoje brzmienie (uwzględniając niuanse fonetyczne), np. męskie: Адам (Adam), Адольф (Adolf), Альфонс (Alfons), Бронислав (Bronisław), Болеслав (Bolesław), Чеслав (Czesław), Феликс (Feliks), Франциск (Franciszek), Станислав (Stanisław), Вацлав (Wacław), Виктор (Wiktor), Казимир (Kazimierz), Клеофас (Kleofas), Петр (Piotr); imiona żeńskie: Аделя (Adela), Альбина (Albina), Альдона (Aldona), Альфонса (Alfonsa), Анна (Anna), Антонина (Antonina), Бронислава (Bronisława), Фелиция (Felicja), Геновефа (Genowefa), Ядвига (Jadwiga), Янина (Janina), Юзефа/Иозефа (Juzefa/Jozefa, w języku rosyjskim brak żeńskiego odpowiednika imie-

nia Iosиф/Осип), Каролина (Karolina), Констанция (Konstancja), Леокадия (Leokadia), Мариана (Marianna), Михалина (Michalina), Ванда (Wanda), Виктория (Wiktorja), Стефаниа (Stefania).

Różnice kulturowe i językowe, głównie w zakresie fonetyki i grafii języka polskiego i rosyjskiego, skutkowały zmianami w nazewnictwie osobowym odnotowanym w księgach metrykalnych parafii sokólskiej. Stwierdzono obecność następujących zjawisk:

– zamianę spółgłoski **h** na **g**, np. *Головня Иосифъ Ивановъ, Гарасимъ Владиславъ Карла*, (1895, 1v), *Горошевна Геневефа Антоновна* (1905, k. 68v), *Горошъ Романъ Антоновъ, Горошъ Геневефа Антоновна* (1910, k. 86), *Горошей Леокадия, Гиршовъ Иосифъ* (1919, k. 54). Skutkiem takiej substytucji dość często była trwała zmiana brzmienia nazwiska w wyniku utraty cech fonetycznych białoruskich i ukraińskich, np. nazwisko *Горошъ* (Horosz) w okresie repolonizacji pojawiło się w dwóch wersjach: *Gorosz Zygmunt syn Michala, Horosz Antoni syn Jana* (1921, k. 44v), *Horosz Bronisława córka Stanisława* (1920, k. 38); Horbaczewski, Horbaczewska (Горбачевский, Гарбачевская) też w wersji Gorbaczewski, np. *Gorbaczewski Kazimierz syn Jana, Gorbaczewska Jadwiga córka Kazimierza* (1920, k. 44), *Horbaczewska Leonarda córka Jana* (1920, k. 38), *Guszcza Jan-Wincenty syn Antoniego* (1921, k. 44), typowe dla badanego terenu było nazwisko *Huszcz*;

– substytucję **rz** rosyjskim **рж**, które mogło być wymawiane jako **р** i **ж**, np. *Добржинский Станиславъ Антоновъ* (1905, k. 69), *Заржецкихъ Станиславъ* (1919, k. 55). W okresie repolonizacji substytutem rosyjskiego **рж** było też **рѣ**, o czym świadczą losy nazwiska znanego rodu tatarskiego *Рóлторзюцких* na Podlasiu: w okresie zaboru zapisywano *Полторжичский, Полторицкий*, w księgach metrykalnych z 1920 r. *Рóлторзюцки, Рóлторзюцки* (księgi parafii mahometañskiej znajdują się w USC w Sokółce; por. Dacewicz 2012, 198–200). W ten sposób w jednym rodzie powstały dwa nazwiska;

– zastąpienie **dź** rosyjskim **дж**, które mogło być wymawiane jako **d** i **ж**, np. *Дрожджевичъ* (Drożdżewicz);

– wprowadzenie grup spółgłoskowych **em**, **om**, **on** w miejsce nosówek **ę**, **ą**, np. *Домбровский Михаилъ Михайловъ* (1895, k. 2), *Домбровскихъ Вацлавъ, Михаилъ Домбровский* (1919, k. 35, 54v). W okresie repolonizacji czasami wracano do nosówek, np. *Dąbrowski Stanisław syn Józefa* (1922, k. 54), ale nie zawsze, o czym świadczą przykłady m.in. z parafii Białystok, np. w księdze z 1905 r. *Голембевский Евгений, Домбровская Анна* (k. 258), w 1918 r.: *Gołembiewski Józef, Dąbrowska Józefa* (1918, k. 170);

– wprowadzenie rosyjskiej końcówki w nazwiskach na **-ski**, **-ska**, czyli **-skij**, **-skaja**, np. *Яроцкий, Зубрицкий, Антошевская, Василевская*;

– stosowanie trzelementowego zestawienia antroponimicznego w alfabetycznych spisach urodzonych w danym roku (w parafii sokólskiej od 1887 r.), np. *Амброжевичъ Михаилъ Матвѣевъ* (1910, k. 85), *Антошевская Софья Михайловна* (1905, k. 67v);

– zapisywanie imion Polaków katolików w wersji cerkiewnej, np. Фадей (Tadeusz), Фома (Tomasz), Иван (Jan), Осип (Józef); Феофила (Teofila), Екатерина, Катерина (Katarzyna), Софья (Zofia), Варвара (Barbara), w wersji polskiej wówczas, gdy imię nie posiadało cerkiewnego odpowiednika, np. Чеслав, żeńskie Иозефа/Юзефа.

W XIX w. urzędnicy rosyjscy, a po odzyskaniu niepodległości urzędnicy polscy, troszczyli się, żeby zapis nazwiska był zgodny z normami obowiązującego języka urzędowego. W przypadku nazwisk transformowanych trudno jest określić, czy zmiany utrwaliły się w okresie zaboru, czy też wprowadzono je po odzyskaniu przez Polskę niepodległości. Dotyczą one zwłaszcza tych podlaskich nazwisk, w których występowało kresowe (białoruskie/ukraińskie) **h**, np. *Hawryluk*, *Hryhoruk*, *Huszczu*, samogłoski nosowe **a**, **ę** [por. Abramowicz, Citko, Dacewicz 1997–1998; Bogdanowicz 2000; Dacewicz 2014; Łabowicz 2010; Sajewicz 2013]. Przy przechodzeniu z cyrylicy na alfabet łaciński w latach 20. XX w. stosowano na ogół zasadę transliteracji nazwisk. Rosyjska litera **g** była więc oddawana przez polskie **g**, por.: przed 1865 r. *Horosz*, *Horbaczewski* > po 1865 r. rosyjskie *Горощъ*, *Горбачевскій* > po odzyskaniu niepodległości *Horosz/Gorosz*, *Horbaczewski/Gorbaczewski*; *Golembiewski* zamiast *Gołębiewski*. Tym sposobem zmieniono wiele nazwisk, w których występowało kresowe **h** oraz polskie samogłoski nosowe.

Po odzyskaniu przez Polskę niepodległości regulacji prawnych dotyczących nazwisk mieszkańców dawnego zaboru rosyjskiego władze II Rzeczypospolitej dokonały dopiero w 1926 r. Podane wyżej przykłady antroponimów świadczą, że urzędnicy państwowi niejednokrotnie błędnie odczytywali nazwiska zapisane w dokumentach sporządzonych w języku zaborcy, dlatego pojawiło się wówczas wiele nazwisk zniekształconych przy próbie repolonizacji [por. Sajewicz 2013, 21, 45]. Biorąc pod uwagę fakt, że nazwisko stanowi nie tylko dobro użytkowe człowieka, i na ogół większość ludzi jest związana emocjonalnie ze swoim nazwiskiem, to wszelkie zmiany jego brzmienia należy ocenić jako zjawisko negatywne, a czasami nawet bolesne, zwłaszcza że zmiany zostały odgórnie narzucone najpierw przez obce władze, a następnie przez urzędników polskich.

Literatura

- Abramowicz Z., 2010, *Antroponimia Żydów białostockich*, Białystok.
- Abramowicz Z., Citko L., Dacewicz L., 1997, 1998, *Słownik historycznych nazw osobowych Białostoczczyzny (XV–XVII w.)*, t. I–II, Białystok.
- Bogdanowicz E., 2000, *Antroponimia południowej Białostoczczyzny w XVIII wieku*, Białystok (Wydział Filologiczny UwB, wydruk komputerowy).
- Citko L., 2001, *Antroponimia północnego Podlasia w XVI wieku*, Białystok.
- Czyżewski F., 2013, *Antroponimia pogranicza polsko-wschodniosłowiańskiego w świetle inskrypcji nagrobnych*, cz. 1 *Słownik nazwisk*, Lublin.
- Dacewicz L., 2001, *Antroponimia Białegostoku w XVII–XVIII wieku*, Białystok.
- Dacewicz L., 2012, *Antroponimia Tatarów litewsko-polskich w przekroju historycznym*, Białystok.
- Dacewicz L., 2014, *Historia nazwisk na kresach północno-wschodnich Rzeczypospolitej (XVI–XVIII wiek)*, Białystok.
- Kaleta Z., 1998, *Nazwisko w kulturze polskiej*, Warszawa.
- Ks. Kumor B., 1980, *Ustrój i organizacja kościoła polskiego w okresie niewoli narodowej 1772–1918*, Kraków.
- Ks. Kumor B., 1991, *Historia kościoła*, cz. 7, Lublin.
- Łabowicz L., *Podlaskie nazwiska*, „*Nad Buhom i Narwoju*”, 2010, nr 6 (112), s. 31–34.
- Postołowicz L., 2009, *Sokolka i okolice, przyczynki do dziejów miasta i powiatu*, Sokółka.
- Sajewicz M., 2013, *Nazwiska patronimiczne z formantem -uk na Białostoczczyźnie na tle ogólnopolskim*, Lublin.
- Tichoniuk B., 1988, *Antroponimia Białostoczczyzny w XVI wieku*, Opole.
- Unbegaun B. O., 1972, 1989, *Russian Surnames*, London; *Russkije familii*, Moskwa.
- Wisner H., 1999, *Litwa. Dzieje państwa i narodu*, Warszawa.

PERSONAL NAMES IN THE BIRTH CERTIFICATES
OF THE ROMAN-CATHOLIC CHURCH IN SOKOLKA UNDER RUSSIAN RULE
(1865–1918)

S U M M A R Y

The aim of the article is to show changes in the surnames of Catholic parishioners of Sokółka, when the tsarist authorities introduced the obligation to keep the Catholic birth certificates in Russian language.

The notations in the original birth certificates show that the Russian language had the greatest influence on a number of changes in the personal names. Cultural

and language differences between Polish and Russian brought different types of changes:

- Polish first names, which had an Orthodox equivalents, were writing down in this way, for example: *Iwan* instead of *Jan*;
- It was used to replace consonant *h* on *g*, e.g. *Головня* (*Hołownia*);
- The vowel group *om*, *em* was introduced in place of the Polish nasal vowels *o*, *e*, e.g. *Домбровский*, *Голембевский* (*Dąbrowski*, *Gołębiowski*);
- Russian endings *-skij*, *-skaja* were introduced, e.g. *Яроцкий*, *Антошевская*;
- Russian anthroponimic three-word names were used: surname, first name and patronymic, e.g. *Амброжевичъ Михаилъ Матвѣевъ*, *Антошевская Софья Михайловна*.

After Poland regained its independence, as result of repolonization many surnames, which contained borderland *h* and Polish nasal vowels, had changed.

Leonarda Dacewicz e-mail: Ldacewicz@interia.pl